

משה - הילד והאיש*

משה רבנו נתפס בתודעתנו כמי שהגיע לפסגת השאיפה המוסרית והדתית. רגילים אנו לחשוב על משה כעניו מכל האדם, כנביא אשר אין למעלה ממנו. במאמר זה, נעיין בתולדותיו של משה עוד בטרם היותו "רבנו"¹, נעקוב אחר המסופר עליו בתורה, למן הולדתו ועד ליום שבו פגש משה את אלוהים בסנה. תקוותנו, שמתוך עיון זה נכיר טוב יותר את משה בראשית דרכו; לא משה הצדיק, לא משה העניו, לא משה הנביא, אלא משה הילד, משה האיש. ננסה להבין במה ייחודו של הילד והאיש, שהפכוהו ל"רבנו"!

התורה מספרת על קורותיו של משה בשמות, ב', א-כב. בקריאה ראשונית נדמה כי בתחום זה מובאים שני סיפורים נפרדים²: קורותיו של משה הילד (מביתו לבית בת פרעה) בפס' א-י, וקורותיו של משה האיש (מבית בת פרעה, לבית יתרו) בפס' יא-כב. חיזוק לחלוקה זו יש להביא מהלשון הפותחת בפס' יא "ויהי בימים ההם", שהיא פתיחה אופיינית לסיפורי המקרא³.

ברם, עיון מעמיק יותר מגלה שלפנינו יחידה ספרותית אחת, שתחומה פס' א-כב⁴. ואלו הראיות לכך:

א. המסגרת - פסוק א פותח: "וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי, ותהר האשה ותלד בן...". ופס' כב מסיים: "ויתן את צפרה בתו למשה, ותלד בן...". הרי כאן מעין סגירת מעגל: הסיפור מתחיל בזוג שמתחתן ומוליד בן - משה, ומסתיים כשמשו מתחתן ומוליד בן.

* תודה לרב אלחנן סמט שהאיר את עיניי בדרכי הניתוח של הסיפור המקראי.
1 מעניין לציין שייחודו של משה איננו הכינוי "רבנו", שכן מצאנו רבים שכונו כך: רבנו ניסים, רבנו תם ועוד. אולם, אצל משה קדם השם הפרטי לכינוי "רבנו", וזאת לא מצאנו עוד.

2 יש שראו כאן שלושה סיפורים - ה', יא-טו, טז-כב - שלפניהם פתיחה (א-ד) ובסופם סיום (כג-כה). ראה: אריה סולה, 'הסיפור המקראי ע"פ מבניהם האמנותיים של פרקי השעבוד והשחרור', הוצאת בית המדרש למורים ולגננות ע"ש אליעזר שייך, ניסן תשל"ח. לעני"ד אין חלוקה זו מתקבלת על הדעת, שכן הקשר בין סיפור יציאתו של משה ממצרים (יא-טו) לסיפור כניסתו לבית רעואל (טז-כב) הוא קשר הדוק, כפי שיבואר לקמן.

3 ראה למשל שופטים, י"ט, א; שמו"א, כ"ח, א.

4 השלב הראשון בניתוח ספרותי של סיפורי המקרא הוא תיחום הסיפור. הצורך בתיחום נראה כאמצעי טכני בלבד, אך הניסיון מורה שיש בו גם ערך רעיוני. חשוב ביותר לציין היכן מתחיל הסיפור והיכן הוא מסתיים, שכן פעמים פסוק אחד נוסף עשוי לשנות את מגמת הסיפור ותכליתו. בנידון שלנו - ההכרעה אם לפנינו סיפור אחד שלם או שני סיפורים נפרדים היא קריטית להבנת המסר של היחידה הספרותית, כפי שיתבאר להלן.

הוצאת תבונות

מכללת הרצוג

ג. מונח **מקשר** - הסיפור הראשון מסתיים במילים "ויגדל הילד ותביאהו לבת פרעה..."⁵, ובדומה לזה הסיפור השני פותח במילים "ויגדל משה ויצא אל אֶחָיו". הרי כאן קישור בין סופו של הסיפור הראשון לפתיחתו של השני.

ג. **התוכן הכללי** של שני הסיפורים דומה: בסיפור הראשון משה יוצא מבית אמו (בעקבות גזרת פרעה) ונאסף אל בית בת פרעה. בסיפור השני, משה יוצא מבית אמו (האומנת) ובורח בעקבות גזרת פרעה, ולבסוף נאסף אל בית רעואל.

ניתן להאריך עוד בפרטי ההשוואה ובמשמעותה, אך די לנו בשלב זה במה שהבאנו, כדי להוכיח ששני הסיפורים הללו אינם מנותקים זה מזה, אלא שניהם יחד מהווים יחידה ספרותית אחת. אף-על-פי-כן, בבואנו לנתח את היחידה נפריד בין הסיפורים - ננתח בשלב ראשוני כל אחד מן הסיפורים בנפרד, ורק לאחר מכן נשוב לדון במבנה היחידה השלמה.

משה הילד (א-י)

הסיפור מגולל בפנינו את קורותיו של משה, מלידתו ויציאתו מבית אמו עד כניסתו לבית בת פרעה. קל להבחין בשני חלקי הסיפור: יציאת משה מביתו וכניסתו לבית בת פרעה. ניתוח מעמיק יותר יגלה, כי לשני החלקים הללו יש זיקה ניגודית המוצאת את ביטוייה בהקבלה כיאסטית⁵: ראשיתו של הסיפור בלידת הבן וסופו באימוץ הבן; הדמות הפועלת בראשית הסיפור היא האם - וכך גם בסופו; לאחר מכן, מוצאים אנו את האחות, וגם היא חוזרת ומופיעה בחלק השני, לפני האם; ובמרכז - בת פרעה, המסיימת את תהליך היציאה מהבית, ופותחת את הכניסה אל הבית החלופי. תרשים גראפי, יבהיר את ההקבלה הניגודית בצורה ברורה:

וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי ותהר האשה ותלד בן	פתיחה:	א-ב ₁
ותָרָא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא וּתְצַפְנֵהוּ... ותקח לו תבת גמא... ותשם בסוף...	האם:	ב-ג ₂
ותַתְּצַב אֶחָתוֹ מֵרַחֵק לְדַעַה מֵהַ יַעֲשֶׂה לוֹ	האחות:	ד
ותרד בת פרעה לרחץ... ותָרָא אֶת הַתְּבָה... ותִּקְחָהּ	בת פרעה:	ה
ותפתח ותראהו את הילד... ותחמל עליו ותאמר מילדי העברים זה	בת פרעה:	ו
ותאמר אחתו... האלך וקראתי לך אשה מיִנְקָת... ותלך העלמה ותקרא את אם הילד	האחות:	ז-ח
ותאמר לה... היליכי את הילד הזה והינקהו לי... ותקח האשה את הילד ותִּנְקֵהוּ...	האם:	ט
ותבֹאָהּ לְבֵת פְּרַעֲה ויְהִי לָהּ לְבֵן וּתְקָרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וּתְאָמַר כִּי מִן הַמַּיִם מִשִּׁיתָהוּ	סיום:	י

⁵ אע"פ שמקור המונח באות היוונית "כיי" שצורתה X, המסמלת ניגוד בין שני איברים כך: א, ב - א, ב, נוהגים לכנות בשם זה גם מבנה שיש בו יותר משני חלקים ניגודיים (למשל: א, ב, ג, ד, ג, ב, א). ועיין במאמרו של י"ת רדאי, 'על הכיאות בסיפור המקראי', בית מקרא 22 (תמוז תשכ"ד), עמ' 48-72.

המבנה הכיאסטי איננו משקף סגנון חיצוני בלבד. הוא מעיד על התפתחות הדרגתית בעלילה מן הפתיחה ועד המרכז, ומשם בחזרה אל הסוף. שיאו של הסיפור במרכז, שם מתחוללת מהפכה בעלילה.

המחצית הראשונה מתארת בהדרגה כיצד מתקדם הילד לקראת קצו, מ"ותרא אתו כי טוב הוא" עד "ותשלח את אמתה ותקחה". הצרות הולכות ומחריפות, הריחוק מן הבית הולך ונהיה קריטי. בתחילה היה הילד צפון בבית אמו, אולם כעבור שלושה חודשים הוא נאלץ להינתק מאמו, ואת הבית החם מחליפה תבת גומא. לא רק המרחק הגאוגרפי משפיע, ולא רק הבית הפיזי משתנה, אלא גם הקישור המשפחתי הוחלף. את תפקיד האם, מבצעת כעת האחות. לא עוד **אם המצפינה בבית**, אלא **אחות המביטה מרחוק**. הדרמה איננה פוסקת, טרם הגענו לשיא המתח, הסצנה הבאה מסמרת שיער ממש - "ותרד בת פרעה לרחץ על היאר". סכנה נוראה אורבת לו לילד. בתו של הצורר הרשע, שגזר על כל הבן הילוד "היארה תשליכה" עומדת לגלות את התבה. מה עלה בראשה של האחות הניצבת מרחוק? כמה פרפורי לב היו לה, כשהיא שמה לב שבת פרעה הבחינה בתבה "ותשלח את אמתה ותקחה"? האחות ודאי הבינה, שהגיע קצו של הילד הרך. מלאך המוות, שהוציא את הילד מזרועות אמו ומביתו החם אל היאור הקר בתוך תבה קטנה תחת השגחה של אחותו הניצבת מרחוק - עשה צעד נוסף. הוא הוציא את הילד מן התבה אל זרועותיה של בת פרעה, בתו של המלך הרשע.

כעת חל מפנה דרמתי בסיפור. בת פרעה, שעד לפני רגע זיהינו אותה עם אביה וייחסנו לה כוונת זדון של רשע, מתגלית לעינינו כמושיעה וכמגוננת. לא רגשי זעם והרס טבועים בה, אלא רגשי חמלה ואהבה: "ותחמל עליו". המתח מתפוגג כהרף עין; התפנית חדה ומהירה - המעשה הזדוני מתגלה כמעשה של רחמים⁶.

מכאן עד סוף הסיפור מתואר המעבר של הילד אל בית בת פרעה. במחצית השנייה של הסיפור מסתגלים אנו, יחד עם הדמויות מן המחצית הראשונה, לעובדה שהילד ניצל ומצבו הולך ומשתפר: האחות - שניצבת מרחוק, מתעשתת חיש קל, ובתושייה עצומה מעזה להציע: "האלך וקראתי לך אשה מינקת מן העברית ותינק לך את הילד". בת פרעה נענית, והילד חוזר לא רק אל סביבתו המקורית אצל העבריות, אלא אל חיק אמו הורתו! שוב מוצאים אנו התפתחות הדרגתית בעלילה, אלא שהפעם אין התקדמות בפורענות, אלא להפך - בישועה. מידה של בת פרעה עובר הילד בעצת אחותו אל שדי אמו, ושם הוא יונק במנוחה עד היגמלו.

לו היה הסיפור מסתיים כאן, בפס' ט - היה זה סיפור קלאסי של "סוף טוב הכול טוב"! אולם, להפתעתנו, האווירה האופטימית שבה אנו שרויים נפגמת בסוף הסיפור: "ותבאהו לבת פרעה ויהי לה לבן"; סופו של הניתוק לבוא: גזרת הריחוק שהוציאה את הילד מבית אמו בתחילת הסיפור, אךן התממשה בסופו. **לכאורה** נראה שיש להבין את פס' י - כסיום טראגי.

ולא היא; המבנה של הסיפור מוכיח בעליל כי גם סופו הוא חוליה נוספת בשרשרת

⁶ ולפי פירוש רש"י: האמה הזדונית מתגלה כיד השלוחה להושיע.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

ההתפתחות החיובית והמעודדת במצבו של הילד. הישועה של הילד, המתגברת והולכת במחצית השנייה של הסיפור, מגלה לנו שגם המעבר הסופי אל בת פרעה הוא המשך ישיר למגמת הישועה. אמנם, כעת קשה להבין מה טוב בגידול הילד אצל בת פרעה, אך כבר בפרק הבא ילמד הקורא שילד זה עתיד להנהיג את עמו; אז יובן למפרע, שהישיבה בבית המלוכה הטביעה בו במשה תכונות של מנהיג.

דומה, שהמבנה ההדרגתי שהצענו כאן מחזק את דברי ראב"ע, המבאר את רצון ההשגחה: "ומחשבות השם עמקו, ומי יוכל לעמוד בסודו, ולו נתכנו עלילות. אולי סבב השם זה שיגדל משה בבית המלכות, להיות נפשו על מדרגה העליונה בדרך הלימוד והרגילות ולא תהיה שפלה ורגילה להיות בבית עבדים... ועוד דבר אחר - כי אילו היה גדל בין אחיו ויכירוהו מנעוריו, לא היו יראים ממנו, כי יחשבוהו כאחד מהם" (ראב"ע, הפירוש הארוך, סוף פסי' ג).

עד כה ניתחנו את הסיפור מצד מבנהו. נראה, שיש לשים לב לעוד שלוש תופעות ספרותיות התורמות להבנת הסיפור ולמשמעותו.

א. כינויים

המקרא משמיט את שמותיהם הפרטיים של האישים הפועלים בעלילה. הדמויות מכונות על פי תפקידן בלבד - האיש, האישה, הבן, אחותו, בת פרעה, אמתה, אם הילד, וכמובן - הילד עצמו. רק בסוף הסיפור, מתוודעים אנו לדמות המרכזית, בשמה - "ותקרא שמו משה". הסתרת השמות של מספר רב של דמויות לאורך תשעה פסוקים אומרת דרשני; מה טעם הדבר? הקושיה מחריפה כששמים לב בן כמה היה הילד כשניתן לו שם זה - הוא כבר נגמל מתקופת ההנקה "ויגדל הילד, ותבאָהו לבת פרעה...". כלומר, הסיפור מתאר את הילד שבמרכז העלילה, במשך שנותיי הראשונות, מבלי להזכירו בשמו! (לא ייתכן שלא היה למשה שם עברי עד גיל שנתיים או שלוש כאשר נגמל).

נראה שהסתרת השמות בסיפור, נועדה להעמיד במרכז את הילד - **בילד!** הזכרת האם בשמה, או הזכרת האחיות בשמה, וכל שכן הזכרת הילד בשמו, הייתה מקהה את תחושת הזיקה והשייכות של הילד.⁷ לעומת זאת, הדגשת התפקיד של הדמות - אמו, אחותו, בת פרעה וכדומה, מאפשרים לקורא להתמקד בילד, שכל העלילה נסבה ביחס אליו. ההדגשה החוזרת ונשנית שלפנינו רק ילד, מעוררת אצל הקורא הרגשת הזדהות עד כדי השתתפות בצערו ובשמחתו. כשקוראים אנו "ותפתח ותראהו את הילד" כולנו מרגישים כפי שבת פרעה הרגישה, "ותחמל עליו"⁸.

⁷ מ"ד קאסטו, פירוש על ספר שמות, ירושלים, תשל"ה, עמוד 8, העיר בצורה כללית: "בטוב אמנותי נמנע הכתוב מלהביא כאן פרטים צדדיים שהיו מסיחים את דעתנו מן העניין העיקרי".

⁸ דוגמה נוספת הקרובה לסיפורנו בבראשית פרק כ"א. ישמעאל מכונה לרוב "נער", אבל בפסוקים המתארים את מצוקתו הוא מכונה "ילד". כינוי זה מעורר רחמים ומדגיש את כאבו של ישמעאל. שאלה נוספת שיש לדון בה - מדוע השתמש הכתוב בכמה כינויים לתיאור דמות אחת. אמו של משה מכונה "בת לוי", "האשה", "אם הילד". "אחותו" מכונה גם בשם "העלמה". עיון קל ילמדנו, כי הסיפור מכנה את הדמות על פי ההקשר שהוזכרה בו בסיפור. בראשיתו של הסיפור מתוארים הנישואין של הורי הילד.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

ב. המילה המנחה

המילה המנחה בסיפורנו הריהי כמובן "הילד"⁹. אמצעי ספרותי זה מסייע אף הוא להבנת המסר של הסיפור - מדובר כאן רק על ילד, שאיננו מסוגל לעזור לעצמו, והוא תלוי בחסדי הסובבים אותו, החל באמו ואחותו, וכלה בבת פרעה ובאמתה. הגיבור של הסיפור, הילד, נותר פסיבי לחלוטין לכל אורך העלילה. הדרמה מתחוללת סביבו, אך הוא איננו חלק פעיל ממנה. בפעם היחידה שהוא עושה מעשה אקטיבי ובוכה הריהו מתואר כנער "והנה נער ב'כה".

ג. המסגרת

הסיפור פותח בלידת הבן ומסיים באימוץ הבן. במובן מסוים, סיפור המסגרת מתמצת את ההתרחשות, והעלילה שמתפתחת באמצע איננה אלא הרחבה של המסגרת. לכשנרשום את סיפור הפתיחה והסיום ברצף, נמצא שלפנינו כתוב מעין סיפור עצמאי: "וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי ותהר האשה ותלד בן. ויגדל הילד ותבאָהו לבת פרעה ויהי לה לבן, ויתקרא שמו משה ותאמר כי מן המים משית'הו".

נוסיף עוד ונאמר, שאם נקרא ברצף את הפסוק הראשון ואת המחצית האחרונה של הפסוק האחרון, נמצא תבנית הרגילה ביותר במקרא: "...ותהר האשה ותלד בן... ותקרא שמו משה ותאמר...". סיפור המסגרת מבטא אפוא את תמציתו של הסיפור, חילוף האמהות. כביכול, ראוי היה שתתקיים התבנית "ותהר.. ותלד.. ותקרא" ברצף, כפי

טבעי הוא שבמקום זה יספר הכתוב על ייחוסם - "וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי". לאחר הליקוחין אין טעם בהזכרת ייחוסה כ"בת לוי" ועל כן מכנה אותה הכתוב בשם סתמי "אשה" - "ותהר האשה ותלד בן". אולם, כאשר הולכת האחות לקרוא למינקת, אין היא קוראת לה בצורה סתמית "אשה מינקת מן העברית" - כפי שסבורה בת פרעה - אלא "ותקרא את אם הילד". מעשיה של האחות מקבלים משמעות רק לאור העובדה שאישה זו היא "אם הילד". בעיני בת פרעה אין מדובר כאן על אם הילד, ועל כן כשהיא מוסרת את הילד למינקת נאמר "ותקח האשה הילד ותניקנו". אנו יודעים שאישה זו אם הילד היא, אבל בת פרעה אינה מודעת לכך.

בדומה לזה בכינויי האחות. הקורא יודע שהאחות היא זו שהציעה לבת פרעה לקרוא לאישה מינקת מן העבריות, אך בת פרעה איננה מודעת לכך שהעלמה הניצבת מולה איננה אלא אחותו של הילד. על כן מכנה הכתוב את האחות בשם "עלמה", כשהוא מתאר את מה שבת פרעה רואה: "ותאמר לה בת פרעה לכי, ותלך העלמה ותקרא את אם הילד".

המילה המנחה **הילד** באה שבע פעמים בפרשה: ותשם בה את הילד (ג), ותפתח ותראהו את הילד (ו), ותניק לך את הילד (ז), ותקרא את אם הילד (ח), הילכי את הילד הזה (ט), ותקח האשה הילד ותניקהו (ט), ויגדל הילד ותבאָהו לבת פרעה (י). בכל הפעמים מתואר מה שנעשה לילד.

על המילה המנחה בפרשה עמד מ"ד קאסוטו בפירושו (לעיל, הערה 7), וציין שהיא מופיעה שבע פעמים. ברם הוא התעלם מכך שהשורש י-ל-ד מופיע בסיפורנו עוד פעמיים; בפס' ב: "ותהר האשה ותלד בן" ובפס' ז: "ותאמר מילדי העברים זה". אמנם, אחד הסימנים המובהקים של מילה מנחה היא הופעתה שבע פעמים, אבל לא תמיד מופיעה המילה בצורה אחידה, ועל כן ראוי להתחקות אחר השורש ולא דווקא אחר הצורה המיוחדת. ומכל מקום, מניתי בראש ההערה רק את ההופעות של המילה **ילד**, משום שהתייחסתי להקשר שבו מופיע הגיבור של הסיפור, כסביל ולא כפעיל (ויש לעיין אף ההופעה בפסוק ח שייכת לעניין זה או לא).

הוצאת תבונות

מכללת הרצוג

שמוצאים אצל אמהות רבות שילדו; אבל לא כך אירע, אלא "ויגדל הילד ותבאהו לבת פרעה ויהי לה לבן". הבן הועבר מרשותה של אם אחת, לרשותה של אם אחרת. קריאת השם, שמהווה בסיס ראשוני להטבעת חותמה החינוכי של האם על בנה, נעשית כאן בידי בת פרעה, במקום בידי האם הטבעית. **העלילה** מתארת את המעבר מבית האם לבית בת פרעה, אך **המסגרת** מבהירה כיצד בת פרעה ממש 'נכנסת לנעליה' של האם, והופכת בעצמה להיות זו שמטביעה עליו את חותמה.

לסיכום: פס' א-י מספרים על הילד משה. אין הילד מאופיין בתכונות מיוחדות - הריהו ילד ככל הילדים. כילד, אין הוא מבצע שום דבר אקטיבי, ואף על פי כן הוא עומד במרכזה של דרמה מותחת. **ילדותו של משה מאופיינת בהתערבות אלוהית מרובה, אף על פי שהתערבות זו נסתרת היא.** ההשגחה מסבבת את הדברים כך שהילד זוכה באם חדשה, הבאה במקומה של אמו הטבעית והמגדלת אותו בבית המלוכה. אף על פי שמקריאת המסגרת בלבד ניתן היה לפקפק במידת ה"זכות" שבדבר, הרי העלילה שבמרכז מוכיחה שאכן זכות יש כאן. מתחילה נראה היה שהילד מתקדם לקראת אבדון, אך בצורה מפתיעה מתחולל מהפך, המחזיר את הילד בהדרגה אל המקום הראוי לו, והתחנה הסופית היא בית בת פרעה.

בעיני בשר ודם, נראה היה שהילד מתקדם לקראת מותו, אולם למפרע מתברר, **שיש כאן מהלך אלוהי מתוכנן, ומכאן שנועד להביא את משה למקום שבו ראוי הוא לגדול ולהתחנך כבן המלך.**

משה האיש (יא-כב)

הסיפור מגולל בפנינו את תהליך יציאתו של משה ממצרים וכניסתו אל בית רעואל במדיין. גם כאן, כמו בסיפור הקודם, ניתן להבחין בשני חלקים: היציאה ממצרים (יא-טו) והכניסה לבית רעואל (טז-כב). ושוב שני החלקים מקבילים, אלא שהפעם ההקבלה היא הקבלה ישרה, ולא הקבלה ניגודית. נציג את ההקבלה בטבלה:

	יציאת משה ממצרים	כניסתו לבית רעואל
הרקע	יא יגדל משה ויצא אל אחיו	טז ולכהן מדין שבע בנות ותבאנה ותדלינה...
תיקון העוול	יב ויך את המצרי ויטמנהו בחול	יז ויקם משה ויושיען וישק את צאנן
הדיאלוג	יג-יד ויאמר לרשע למה תכה רעך	יח ויאמר מדוע מהרתן... ותאמרן...
ישיבת משה	טו ויאמר מי שמך ויברח... וישב בארץ מדין כא-כב וישב על הבאר	יח ויאמר אל בנותיו ואיו... ויואל משה לשבת את האיש... בארץ נכריה

הסיפור פותח ברקע ליציאתו של משה ממצרים - "ויגדל משה ויצא אל אחיו" (פס' יא), ואף המחצית השנייה פותחת בהערת רקע לסיפור על כניסתו של משה לבית רעואל

הוצאת תבונות

מכללת הרצוג

(פס' טז); בשני החלקים משה נתקל בעוול, ומתקנו - מכה את המצרי (יב) ומשקה את בנות רעואל (יז); לאחר מכן מתואר דיאלוג שמטרתו לתקן עוול וחוסר צדק - בין משה לרשע (יג-יד) ובין רעואל לבנותיו (יח-כ); שני החלקים מסתיימים בתיאור ישיבתו של משה - על הבאר במדיין (טו) ובבית רעואל (כא).

ההקבלה איננה חיצונית בלבד, היא מעידה על תוכן העלילה. הרעיון המרכזי שבסיפור בא לידי ביטוי בהקבלה: הכישלון החרוץ שנחל משה בחלק הראשון, מוצא את תיקונו בחלק השני, כפי שנבאר.

החלק הראשון פותח במילים "...ויגדל משה". התיאור הקצר הזה כבר מוציא אותנו מאווירת הסיפור הראשון, ומרמז על אופיו של הסיפור שלפנינו. לא עוד בילד קטן עוסקים אנו, אלא באיש גדול היוצא אל אחיו כדי לראות כיצד ניתן לעזור להם. המקרא דילג על תיאור חייו של משה בבית המצרית, והעמיד אותנו על עיקר עניינו של האיש משה - לא בבית המלוכה המצרי הוא מתעניין, כי אם באָחיו העברים. רגשות הצדק והמוסר שלו אינם מאפשרים לו לשבת בשלווה ולהתענג בתפנוקי מלכים, והוא מרגיש "את אחי אנכי מבקש".

ההחלטה לקום ולעשות מעשה מתגבשת בראשו של משה בשלושה שלבים: "וירא בסבלותם, וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו... וירא כי אין איש". לאחר שמשה רואה פעם אחר פעם, כיצד שלטון הרשע מדכא את אָחיו, והוא מבין שאין עוד איש שמסוגל להושיע¹⁰ - הוא נוטל יזמה "ויך את המצרי". דומה שכעת, משמיצה את הדין עם הרשע - תחזור אליו שלווה. "והנה - שני אנשים עברים נצים". הפתעה אוחזת אותנו, כמו את משה בשעתו, למראה שני אנשים עברים נצים. מסתבר שהסדר שמשה שואף לו לא חזר לשרור על אף הכאת המצרי!

כאן מסתבר לו למשה, שהסביבה העוינת שנתקל בה משיצא אל אָחיו מקרינה רשעות גדולה יותר ממה שסבר תחילה. לא רק מצרים מכים עברים, אלא העברים מכים זה את זה. משה אינו נואש, הוא פונה אל אחד העברים בשאלה תמימה "למה תכה רעד?" אנו הקוראים, יודעים כבר בשלב זה את התשובה לשאלה, שכן המקרא כינה אותו עברי "רשע" - "ויראמר לרשע למה תכה רעד". משה, שעדיין איננו יודע שרשע עומד לפניו, נדהם לנוכח תשובתו הבוטה והמלגלת.

הנוכל לשער עד כמה גדולה הייתה אכזבתו מששמע את אחיו העברי צווח לעברו: "מי שָׁמַךְ לאיש שר ושָׁפַט עלינו". העברי, שכעת ברור לו למשה שרשע הוא, אף מאשים אותו בכוונות רצח: "הלהרגני אתה אמר כאשר הרגת את המצרי". משה הציג לעברי שאלה, וזכה לתשובה בצורת שאלה. הצגת הדו-שיח בסגנון של

¹⁰ שמעתי מן הרב יעקב מדר, שלשון "איש" כאן אין משמעה 'בן אנוש' סתם; להפך - מסתבר שהיו הרבה אנשים שעמדו וראו כיצד מכה הנוגש המצרי את העבד העברי. מסתבר שכאן יש לפרש "איש" במשמעות 'בעל תעוזה ואחריות' (כמשמעות המילה 'גבר' בעברית המדוברת). משה ראה הרבה אנשים אבל אף אחד לא קם - וירא כי אין "איש"!

שאלה מול שאלה מבליטה את הניגוד והפער שבין שאלתו התמימה של משה השואף לצדק, לבין השאלה הרטורית המלגלגת של הרשע המכה את אחיו.

משהחמיר המצב, והבוז שרשע הרשע פינה את מקומו לטון מאיים יותר "הלהרגני אתה אמר", הבין משה כי הוא נתון בסכנה קיומית: השלב האחרון בתהליך היציאה ממצרים הגיע - "ויקרא משה ויאמר אכן נודע הדבר". חששו של משה איננו חשש שווא - פרעה מבקש להרוג את משה, והוא נאלץ לנדוד הרחק אל ארץ מדיין. בודד וגלמוד יושב לו "בן המלך" על הבאר, במדיין.

החלק הראשון של הסיפור, הסתיים באקורד עצוב; עד כה נושאת העלילה אופי טראגי - משה, שיצא מבית המלכות כדי להתקשר עם אֶחָיו, נוחל מפלה אחר מפלה. מסתבר לו, שמעשה הכאת המצרי שחשבו בתחילה להצלחה, איננו אלא כישלון חרוץ. לא זו בלבד שמשה לא מיגר את הרשע והכאת העברים נמשכת, מתברר לו למשה שאֶחָיו אינם רוצים בו. הדיאלוג מבליט את הפער העצום שבין הכוונה הטובה של משה לכוונות הזדון של העברי. משה מבין, כי במעשיו לא רק שלא הושיע את אחיו - הוא אף גזר דין מוות על עצמו. אם בתחילת דרכו עמד משה ובחן את המאורעות מן הצד - "וירא... וירא... וירא..." - הרי עתה, לאחר שקם ועשה מעשה, הפכה הראייה ליראה: "ויקרא משה...".

רצונו העז **לצאת אל אֶחָיו** ולהביא להם שלטון צדק ויושר גרם לו **לצאת מאֶחָיו**, ולהישאר בודד על הבאר.

בחלק השני של הסיפור מתחלף הרקע. לא עוד בן מלך לפנינו, אלא פליט מצרי, נרדף. נראה היה כי משה הנרדף שברח ממצרים במפח נפש, הגיע אל סף ייאוש כשישב בבדידותו על הבאר במדיין. והנה מסתבר שמשה איננו אומר נואש. לא איש כמוהו יישבר על נקלה. אם במצרים לא עלה בידו לממש את שאיפת הצדק והיושר שלו, ינסה כוחו במדיין. כאשר מתרחש עוול לנגד עיניו: "ויבאו הרעים ויגרשום", קם משה, כבתחילת דרכו במצרים, להושיע את המגורשים - "ויקם משה וישען וישק את צאנם".

אכן, יש שכר לעמלו - כאן לא נתקל משה בעוינות; הדיאלוג שמופיע בהמשך הסיפור עומד בניגוד מוחלט לדיאלוג שהתרחש במצרים, בחלקו הראשון של הסיפור. בעוד ששם מבליט הדיאלוג את כפיות הטובה והבוז שרוחש העברי למשה - כאן מבליט הדיאלוג את הכרת הטוב שרוחש רעואל למשה. התיאור של בנות יתרו "איש מצרי הצילנו מיד הרעים וגם דלה דלה לנו וישק את הצאן" מעורר תמיהה תמימה בפי אביהן "ואיוו!" - הייתכן? האיש המצרי גמל לכן כל זאת, ולא הכנסתן אותו לביתנו? כמשה בתחילת הסיפור, התמה "למה תכה רעד?", כך רעואל תמה "למה זה עזבתן את האיש?".

סופו של הסיפור בכי טוב - משה מימש את שאיפתו להשליט סדר הגון וצודק. אף שנדמה היה שסיפור טראגי לפנינו, מסתבר שאין כאן טרגדיה. להפך - לא זו בלבד שמשה איננו נוחל אכזבה, הוא זוכה להתקשר בברית נישואין עם רעואל השואף אף הוא לעשיית צדק - "ויואל משה לשבת את האיש ויתן את צפורה בתו למשה".

החלק השני, המקביל לראשון בעיקרי המאורעות, מהווה אפוא תיקון ושיקום למצבו של משה. בעוד שבהתחלה, ב"יציאה ממצרים", הידרדר מצבו של משה עד שהגיע אל שפל המדרגה והפך מבן מלך לרוצח רדוף, הרי בתהליך הכניסה לבית רעואל משתפר מצבו -

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

הוא מצליח לממש את שאיפתו המוסרית וחוזר לבית חס המתאים לרוחו. מה שנראה בתחילה כטרגדיה נוראה, מתברר לבסוף כמהלך של ישועה. משה יצא בתחילה לחפש את אָחיו במובן הביולוגי, אך משסירבו לקבלו, מצא הוא את אחיו במישור הנפשי. לאחר שניתחנו את ההקבלה שבין שני חלקי הסיפור ועמדנו על משמעותה, נציין עוד כמה תופעות ספרותיות הממקדות אותנו במגמת הסיפור ובמשמעו:

א. המילה המנחה

בסיפורנו מופיעה המילה **איש** לנטיותיה שמונה פעמים, שבע מתוכן **איש** ופעם אחת **אנשים**. אין ספק כי מילת **איש** היא המנחה את רעיון הסיפור. בניגוד לסיפור על הילד, שהתמקד במשה, כאן המילה **איש** מתייחסת לאישים שונים, ומכאן החשיבות במעקב אחריה: פעמים מופיעה המילה ללא כל צירוף תואר, ופעמים שהיא מופיעה בצירוף תואר "מצרי", "עברי".

"וַיֵּרָא **איש מצרי** מכה **איש עברי** מֵאֶחָיו" (יא) - שני האנשים, המכה והמוכה, אינם אישים סתם אלא **איש מצרי ואיש עברי**.

"ויפן כה וכה וַיֵּרָא כִּי אֵין **איש**" (יב) - משה מבין כי אין "איש" (במובן של חשיבות).
"וַיֵּצֵא בַיּוֹם הַשֵּׁנִי וְהָנָה שְׁנֵי **אנשים עברים** נְצִים" (יג) - שוב נפגש משה באנשים שייחודם בכך שהם עבריים ולא בעצם אישיותם.

"וַיֹּאמֶר מִי שְׂמֶךְ **לאיש** שֶׁר וּשְׂפֹט עֲלֵינוּ" (יד) - כאן חוזרת המילה "איש" לקבל משמעות של חשיבות.

"וּתֹאמְרוּן **איש מצרי** הַצִּילְנוּ מִיַּד הָרָעִים" (יט) - בנות רעואל סבורות שמשה איננו אלא עוד **איש מצרי** סתמי.

"וַיֹּאמֶר אֶל בְּנוֹתָיו... לְמָה זֶה עֹזְבֶתֶן אֶת הַ**איש**" (כ) - רעואל מבהיר לבנותיו שמצילן איננו סתם "איש מצרי", אלא "איש", חשוב.

"וַיֹּאֵל מֹשֶׁה לְשֶׁבֶת אֶת הַ**איש**" (כא) - גם רעואל עצמו הריחו "איש" חשוב, ומשה מואיל לשבת אצלו.

המילה המנחה מגלה שאחת השאלות המרכזיות בסיפורנו היא מיהו ה"איש"? - ישנן נפשות רבות הפועלות בעולם, שהכינוי **איש** איננו מאפיין את ייחודן אלא הוא מהווה בסיס להחלת התיאור ההולם אותם: במקום לומר "מצרי", "עברי", מכנה אותם הכתוב "איש מצרי", "איש עברי".

אולם, אדם מיוחד, "איש אשר רוח בו", יכונה בסיפורנו "איש" בסתם: לשון חשיבות¹¹. משה יוצא אל אחיו ומגלה שאין בקרבם "איש". הרשע מסרב לקבל את מרותו של משה שהינו ה"איש" היחיד בסביבה; מאידך, רעואל מבין כי מי שהציל את בנותיו איננו סתם **איש מצרי**, אלא "איש" - ומכיוון שאף רעואל נמנה עם אותם אנשי רוח - "וַיֹּאֵל מֹשֶׁה לְשֶׁבֶת אֶת הַ**איש**".

המילה **איש** הנחתה אותנו להבין, כי הישיבה של משה בבית רעואל, איננה תוצאה של

¹¹ ראה ההערה הקודמת.

רצף מאורעות מקריים. ההתמזגות של שני האישים הללו היא פרי תכנון השגחתי שהוביל את משה ואת רעואל זה אל זה - מצא מין את מינו¹².

ב. הדיאלוג

כבר עמדנו בניתוח המבנה על ההקבלה שבין הדיאלוגים - בין הרשע למשה ובין רעואל לבנותיו. נוסיף עוד כי מטרת הדיאלוג, בסיפור המקראי בכלל ובסיפורנו בפרט, לבטא את הרגש של הנפשות הפועלות. הצבת הדיבור הישיר של משה אל מול הדיבור הישיר של הרשע מבליטה את הכאב שבנפשו של משה ואת הבוז שרוחש לו הרשע. רעואל, חותנו לעתיד של משה, מרגיש אותו סוג של כאב ומשתמש באותה צורת שאלה "למה זה עזבתן את האיש", הצגת הדיאלוגים זה מול זה נועדה להשוות את האישים - לא רק את משה לעומת הרשע, אלא גם את משה לעומת רעואל.

לסיכום: פסוקים יא-כב מספרים על המעבר של משה מבית פרעה לבית רעואל. משעה שמשה גדל הוא מתעורר לפעולה, הוא אקטיבי לאורך כל הסיפור, ואינו אומר נואש לרגע. מתחילה נראה כי מעורבותו ופעולותיו רק הסבו לו נזק והם הם שגרמו לו להיות רדוף, אך לבסוף מסתבר שההשגחה סיבבה כל זאת כדי שמשה ימצא לבסוף את שחתר למצוא.

משה יצא מביתו במגמה ליצור קשר עם אחיו, והוא אף סיכן את חייו כדי לממש את שאיפתו להשכין סדר וצדק בחברה שסביבו. אך במפגש עם הרשע התנפץ חלמו. הובהר לו כי אין הוא רצוי לאחיו וניסיונו להסדיר צדק עלול לעלות לו בחייו. לא נותרה לו בִּכְרָה אלא לברוח. אולם בריחה זו, שנקלע אליה על כורחו, העלתה אותו על דרך המלך, ובזכותה הצליח בסופו של דבר לממש את שאיפתו. משה מצא איש כלבבו, אדם ששאיפת הצדק והיושר שלו זהה לשל עצמו, ובביתו הוא מקים משפחה.

נמצא, שההשגחה הביאה את משה למצוא את אחיו האמתי - אחיו בנפש, כתחליף לאֶחָיו בדם. דומה, שגם בזה יש להבין את רצון ההשגחה בדרך שהתווה לנו ראב"ע בסיפור על הילד. הישיבה בבית כוהן מדיין הועילה לו למשה והכשירה אותו להיות איש רוח. בבית הכוהן לומד משה ענייני דת, ומעלתו הרוחנית גדלה עד אשר ראוי הוא להתבונן בסנה¹³.

משה הילד והאיש (א-כב)

בפתיחה לדברינו הראינו כי שני הסיפורים בפרקנו הם יחידה ספרותית אחת שלמה. הצבענו על המסגרת המשותפת (הסיפור פותח בלידת משה ומסיים בבן שנולד למשה) ושל מונח מקשר ("ויגדל הילד ותבארו לבת פרעה" בסוף הסיפור הראשון, "ויגדל משה ויצא")

¹² ושם אף ראוי להוסיף את סופה של ההלכה "וניעור". כלומר, משה שהיה נתון במצב של בדידות ואולי אף ייאוש, מצא את חברתו, את מקומו, וחזר לחיות. מעתה יממש משה את שאיפת הצדק שלו בבית רעואל, והיא תוסיף ותגבר כשהוא ילמד את דרכי האל מפי כוהן מדיין, כדלקמן.

¹³ עיין בסיכום פרקנו אצל: ע' חכם, פירוש "דעת מקרא" לספר שמות, ירושלים, תשנ"א. חכם מאריך שם בפירוט התועלת שיש בכך שמשה גדל מחוץ לעמו, הן אצל בת פרעה הן אצל יתרו.

בפתיחת הסיפור השני), ובעיקר הסתמכנו על התוכן הדומה של שני הסיפורים. כעת, לאחר שניתחנו בצורה מדוקדקת את שני הסיפורים ניתן לראות עד כמה הם באמת דומים בפרטים ובמסר המרכזי:

סיפור לידת משה מתאר את ההתרחקות המחריפה והולכת מן האם, ואת המהפך החד שבו נושע הילד ומוחזר שלב אחר שלב אל אמו, עד שהוא מגיע אל בת פרעה, שהיא האם המאמצת שאליה ראוי הוא להגיע. כך גם בסיפור השני על האיש משה - בתחילה יצא מביתו במטרה להתחבר עם אחיו, אך הינתקות זו מן הבית הולכת ומתעצמת עד כדי בריחה למדיין. ואז מתחולל השינוי: משה מצליח לממש את שאיפתו ומוצא בית המהווה תחליף לאִחיו, בית שאליו ראוי הוא להגיע כדי להתפתח בהשגותיו הרוחניות והדתיות.

הכתוב מלמד אותנו על הכשרתו החינוכית של משה כמנהיגם של ישראל, בשתי

מערכות: מערכה ראשונה בעודו ילד הגדל בבית המלוכה המצרי ולומד שם דברי הנהגה ומדינאות, ומערכה שנייה כשהתבגר ונהיה לאיש, ובה משה בונה בית אצל כהן מדיין, שם לומד הוא דרכי עבודת ה' ויראתו.

עוד מצאנו כי לשני הסיפורים מוטיב משותף - הצרה המתגברת והולכת הופכת להיות בסיס לישועה. השתלשלות המאורעות דווקא באופן הזה מעידה על השגחה מיוחדת משמיים, אף שאיננה מפורשת בכתוב.

ברם חייבים אנו לשים לב לשוני העצום בין הסיפורים. בסיפור הראשון משה אינו נוקף אצבע ואינו יוזם דבר, כטבעו של ילד. ההשגחה היא המוליכה את המהלך כולו. המעבר מבית אמו יולדתו לבית אמו המאמצת מקורו ברצף אירועים שהקב"ה זימן ומשה אינו פועל בהם. לעומת זאת, בסיפור השני משה הוא היוזם העיקרי של הפעילות. כך במעשיו במצרים וכך גם במדיין: אילו היה משה יושב על הבאר במדיין וממתין לישועת ה' - לא היה זוכה לה. מעשיו - "ויקם משה ויושען", הם שהובילו אותו אל רעואל!

מתוך כך נראה לומר, שהיחס בין הסיפורים איננו של שתי מערכות מקבילות. היחידה הספרותית כוללת **מערכה ראשונה המהווה בסיס למערכה השנייה**. הסיפור על משה הילד, שדמויות אחרות פועלות בעבורו, הוא הבסיס לסיפור על משה האיש היוזם ופועל עבור האחרים.

ונבאר הדברים: בסיפור הראשון משה זוכה בהטבות מיוחדות שלא כל ילד זכה להן. עצם העובדה שהוא נולד בשעה שפרעה גזר "כל הבן הילוד היארה תשליכהו", הריהי חסד מצד הוריו¹⁴. אמו מצפינה אותו כל עוד היא יכולה, ואין הוא ניטש אף כשהוא שט ביאור. החסד הגדול ביותר שנעשה לו הוא כמובן האימוץ על-ידי בת פרעה, שמשתה אותו מן המים והשיבה אותו אל חיים טובים בבית המלוכה.

¹⁴ ידועים דברי חז"ל (בברייתא בגמרא, סוטה, יב, ע"א): "תנא, עמרם גדול הדור היה. כיוון שגזר פרעה הרשע 'כל הבן הילוד היארה תשליכהו' אמר לשוא אנו עמלין, עמד וגירש את אשתו. עמדו כולן וגירשו את נשותיהן. אמרה לו בתו, אבא קשה גזרתך יותר משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקבות, פרעה לא גזר אלא בעולם הזה ואתה לעולם הזה ולעולם הבא, פרעה הרשע ספק מתקיימת גזרתו ספק אינה מתקיימת אתה צדיק בוודאי שגזרתך מתקיימת שנאמר 'ותגזר אמר ויקם לך'. עמד והחזיר את אשתו. עמדו כולן והחזירו את נשותיהן".

הוצאת תבונות

מכללת הרצוג

בסיפור השני, משה פועל כלפי הזולת, כפי שהתייחסו אליו בילדותו. בטבלה הבאה ניתן לראות עד כמה פעולותיו של משה מקבילות לפעולות שתי האמהות שלו:

המאורעות שנעשו	המאורעות שמשה עושה לזולתו
הפעולות נגד השעבוד	וילך איש מבית לוי... ותהר האשה ותלד בן המצרי...
הסתרת הפעולה	ויתבא אֶתוּ כי טוב הוא ותצפנהו שלשה ירחים
חשיפת המעשה	ולא יכלה עוד הצפינו ויצא ביום השני... ויירא משה ויאמר אכן נודע הדבר
מפלט על המים	ותקח לו תבת גִּמָּא... ותשם בסוף על שפת היאַר
הצלת הנרדף	ותרד בת פרעה... ותחמל עליו ויקם משה ויושען וישק את צאנם
אוכל ובית	ותקח האשה הילד ותניקהו. ויגדל הילד ותבאהו לבת פרעה ויהי לה לבן

ההשוואה מלמדת כי כשגדל משה ונהיה לאיש - הוא פעל בעקבות המאורעות שאירעו לו כילד: משה, היודע כי חייו ניתנו לו במתנה, הן על-ידי אמו האמתית, והן על ידי אמו המאמצת; משה, המבין שבשעה שהוא גדל בבית המלוכה, אֶחיו ממשיכים לסבול את עול השעבוד; משה, המבין כי הוא נמשה מן היאור, בעוד ששאר הילדים בני גילו הושלכו אליו - חש צורך עז להשיב טובה תחת טובה, לעזור אף הוא לנדכאים, להושיע בעצמו את הסובלים והנרדפים.

הסיפור הראשון על משה הילד נותן פתח להבין את שאיפתו של משה בסיפור השני - "ויצא אל אֶחיו!" דומה, שהבנה זו של הפרק, שופכת אור על שמו של גיבור הסיפור - "משה". נראה כי יותר משהוא רומז למשייה מן המים, כמפורש בכתוב, רומז הוא לאופיו של האיש - הוא המושיע את זולתו¹⁵. הילד שגדל בבית בת פרעה שומע שקוראים לו

¹⁵ על משמעותו של השם **משה** הרחבתי במקום אחר. עיין "דף קשר" לתלמידי הישיבה בצה"ל, הוצאת ישיבת הר-עציון, אלון שבות, גליונות 422-423, י"ח-כ"ה בטבת, תשנ"ד.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

"משה", ומתוך כך הוא נזכר שאותו משו מן המים, ושהוא זכה לחיים ששום ילד עברי אחר לא זכה להם. מתוך כך הוא מבין את גודל האחריות הרובצת על כתפיו, והוא יוצא להיות המושה של עמו. כך הבין ופירש הנביא ישעיהו בנבואתו:

"ויזכר ימי עולם משה עמו

איה המעלם מים את רעי צאנו

איה השם בקרבנו את רוח קדשו"

(ישעיה, ס"ג, יא).

אחרית דבר

בפרק ה' מהלכות תשובה מבאר הרמב"ם כי יכולת הבחירה החופשית הטבועה באדם, מאפשרת לו להגיע לדרגות גבוהות ביותר: "כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבנו..." (הלכה ב' שם).

שני הסיפורים על משה, הילד והאיש, נראים לכאורה כמכחישים את דבריו. בסיפורים אלו ראינו כיצד הובילה ההשגחה את משה אל המקום שבו יוכשר בצורה האופטימלית בהשכלה ובמידות. בילדותו למד את דרכי המלוכה בבית פרעה, ובגרותו למד את דרכי הכהונה בבית רעואל, ונמצא שלא בזכות בחירתו החופשית של משה טמון סוד הצלחתו, כי אם ברצון השי"ת שהובילו (בעל כורחו) להצלחה. אמנם, אם נזכור כי שני הסיפורים הללו אינם מהווים שתי יחידות שונות ונפרדות, אלא הסיפור הראשון הנו בסיסו של הסיפור השני - כפי שביארנו לעיל - יובנו דברי הרמב"ם.

אכן, ההשגחה סיבבה את הגעתו של משה אל בית בת פרעה. אולם אילו היה משה נשאר פאסיבי ולא היה בוחר לצאת משם - לא היה זוכה לכלום. גדולתו של משה בכך שהחליט, בכוח בחירתו החופשית, לצאת מבית המלוכה אל אחיו, כדי למצוא את הדרך שיוכל להגשים בה את שאיפתו המוסרית. דומה, שסיפור זה לא רק שאיננו סותר את עקרון הבחירה החופשית, אלא ממנו ניתן ללמוד על משמעותה והגדרתה של הבחירה החופשית. אדם איננו מסוגל לבחור את הזמן ואת המקום שיוולד בהם ויגדל בהם כילד. הבחירה החופשית הריהי היכולת להחליט בעת ההתבגרות על דרכי הפעולה בעתיד, על סמך הבנת משמעותם של מאורעות בעבר: "ויגדל משה ויצא אל אחיו" על בסיס "ויגדל הילד ותבאחו לבת פרעה".

משה רבנו מיצה את יכולת הבחירה על הצד הטוב ביותר - "וכל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבנו".